

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Костенко М.В. Психологічні аспекти структури організованих злочинних груп корисливо-насиленницької спрямованості. *Кримінальне право, кримінологія, криміналістика*. 2014. № 4. С. 169–174.
3. Плосконос А.І. Тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій: дис. ... док. філософ.: 081 «Право». Київ, 2022. 253 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-77>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ємельянов Роман Олександрович

*доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Умови сьогодення вимагають використання ефективних шляхів у боротьбі зі злочинністю та під час розслідування кримінальних правопорушень. Одним із дієвих способів такого розслідування є процедура *in absentia*.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 297-1 КПК України спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК [1], та полягає у його проведенні за відсутності підозрюваного.

Зазначена процедура застосовується у разі вчинення особою певних видів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 297-1 КПК України та до підозрюваного, який переходується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук [1].

Не дивлячись на те, що процедура *in absentia* здійснюється за відсутності підозрюваного, законодавцем передбачено ряд додаткових гарантій дотримання його прав.

Чинний КПК України надає особам, стосовно яких ведеться спеціальне досудове розслідування, широкий спектр процесуальних гарантій із обмеженням прав і свобод лише у випадку проведення певних процесуальних дій і ухваленні процесуальних рішень. Чинним процесуальним законодавством гарантовано особі, щодо якої передбачається проведення спеціального досудового розслідування, реалізацію права на захист в обов'язковому порядку; для задоволення клопотання слідчий або прокурор повинні довести, що особа переховується від органів досудового розслідування, суду або оголошена в міжнародний розшук; у випадку ч. 5 ст. 139 КПК України, коли особа злісно ухиляється від прибуття на виклик слідчого, слідчого судді, суду, є підстави для проведення спеціального досудового розслідування; під час задоволення клопотання суд має оцінити наявність достатніх доказів для прийняття процесуального рішення [2, с. 277].

Так, *in absentia* в обов'язковому порядку розпочинається виключно за ухвалою слідчого судді. При цьому, слідчий та прокурор мають обґрунтувати своє клопотання до слідчого судді, в частині того, що підозрюваний дійсно переховується на тимчасово окупованій території та уникає брати участь під час досудового розслідування. У своєму клопотанні слідчий має довести, що особа належним чином була повідомлена про необхідність з'явитись для проведення процесуальних та слідчих (розшукових) дій, зокрема надати інформацію про розміщення повісток на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора України та у газеті «Урядовий кур'єр». На нашу думку, судовий контроль є ефективною гарантією захисту прав підозрюваного під час такого виду досудового розслідування, однак викликає дуже багато запитань таких шлях повідомлення особі про початок спеціального досудового розслідування.

З огляду на позицію ЄСПЛ доцільним є не автоматичне визнання особи ознайомленою після опублікування повідомлень у встановлених засобах масової інформації та на вебсайті Офісу Генерального прокурора, а саме обов'язок доведення в кожному окремому випадку можливості особи ознайомитися з вказаною інформацією. Проте на практиці доказування практичної можливості особи ознайомитися з цією інформацією є неможливим через відсутність офіційного зв'язку з представниками тимчасово окупованих територій та складність взаємодії з представниками держави-агресора. Проблемним є й те, що вебсайт Офісу Генерального прокурора та відповідні офіційні ЗМІ є вузькоспеціалізованими джерелами та реальне ознайомлення з повісткою про виклик на цих ресурсах сторонньої особи малоімовірне, у зв'язку з чим це положення є суто формальним [3, с. 63]. Відмітимо, що до моменту дотримання засади невідворотності кримінального покарання, підозрювана особа, має бути належним чином повідомлена та сповіщена про свій процесуальний статус у інституті спеціального досудового розслідування.

Іншою додатковою гарантією захисту прав осіб, які переховуються від органів досудового розслідування і відносно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування є обов'язкова участь захисника.

Окремої уваги заслуговують особливості участі захисника в межах спеціального досудового розслідування. Згідно зі ст. 52 КПК України, участь захисника є обов'язковою в кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення. При цьому відповідно до ч. 1 ст. 297-3 клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника. Якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника. З цього можна зробити висновок, що в ст. 52 КПК України обов'язкова участь захисника повинна бути забезпечена з моменту прийняття відповідного процесуального рішення, а саме: винесення ухвали про дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування. У ст. 297-3 КПК України зазначено про обов'язкову участь захисника вже на стадії розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, що не узгоджується з положеннями ст. 52 КПК України [3, с. 64].

Під час спеціального досудового розслідування, підозрюваний не може надавати будь які усні або письмові пояснення з приводу підозри, не збирає і не подає докази оскільки переховується від органів досудового розслідування і суду. Виходить, що підозрюваний не може повноцінно реалізувати своє право на захист із власної волі, так, як бажаючи уникнути кримінальної відповідальності він переховується та перебуває у розшуку.

Погодимося із тим, що реалізація прав – це правомірна діяльність самого підозрюваного з використання ним своїх прав у кримінальному провадженні. Цій діяльності передують знання підозрюваним змісту та меж своїх прав і самого порядку їх використання. Гарантіями реалізації прав підозрюваного стають, відповідно, кореспондовані ним обов'язки інших осіб, які здійснюють кримінальне провадження або беруть у ньому участь чи залучаються до нього [4, с. 4].

У спеціальному досудовому розслідуванні захисник призначається за рахунок держави, і є «провідником» між слідчим і підозрюваним. Проте, ефективність його участі викликає сумніви через те, що захисник жодного разу не бачив свого клієнта, відповідно він не знає його позицію щодо того кримінального правопорушення, яке йому інкримінують. Фактично роль захисника у такому виді досудового розслідування зводиться лише до того, щоб отримувати процесуальні документи, які виносяться слідчим, при цьому реалізація підозрюваним своїх прав

відбувається виключно шляхом особистого сприйняття певної інформації.

У будь-якому кримінальному провадженні адвокат має займати активну позицію стосовно захисту прав свого клієнта, однак у спеціальному досудовому розслідуванні це майже не можливо. Задля покращення процесуального становища підозрюваного та повноцінного забезпечення його прав за умови ведення спеціального досудового розслідування, в нинішніх умовах воєнного часу, на нашу думку, було б доречним запровадити необхідність звітування Раді адвокатів про проведенні заходи у кримінальних провадженнях що здійснюються *in absentia*. Вважаємо, що це могло б покращити процесуальне становище підозрюваної особи, оскільки захисник більш ефективно ставився б до здійснення захисту у такому виді досудового розслідування.

Отже, інститут спеціального досудового розслідування «*in absentia*» є вкрай складним для практичної реалізації, проте враховуючи умови сьогодення він є необхідним задля того, щоб кожен хто вчинив кримінальне правопорушення був покараний відповідно до закону. При цьому законодавець вживає всіх можливих гарантій захисту прав підозрюваного, що є вкрай позитивним та прогресивним, не дивлячись на те, що в нинішніх умовах нашого життя спеціальне досудове розслідування застосовується до осіб, які вчиняють злочини проти нашої держави.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5118>
2. Мельниченко А. Наукова полеміка щодо спеціального досудового розслідування та його місця в системі кримінального процесу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 275-282.
3. Тимофеев А.О. Проблеми практичної реалізації процедури спеціального досудового розслідування (*in absentia*) в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Том 8. С. 60–68. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/83974b67-1fb5-4c07-8090-7ef243da2a99/content>
4. Баулін О., Мазур О. Гарантії прав підозрюваного під час здійснення спеціального досудового розслідування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1 (17). С. 1–11.